ISSN: 3060-4613

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI VAZIRLIGI

13.00.00 Pedagogika fanlari
13.00.01 Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta'limotlar tarixi
13.00.02 Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar bo'yicha)
13.00.03 Maxsus pedagogika
13.00.04 Jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlari nazariyasi va metodikasi
13.00.05 Kasb-hunar ta'limi nazariyasi va metodikasi
13.00.06 Elektron ta'lim nazariyasi va metodikasi (ta'lim sohalari va bosqichlari bo'yicha)
13.00.07 Ta'limda menejment
13.00.08 Maktabgacha ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
13.00.09 Ijtimoiy pedagogika
07.00.00 Tarix fanlari
19.00.00 Psixologiya fanlari
01.00.00 Fizika-matematika fanlari
02.00.00 Kimyo fanlari
03.00.00 Biologiya fanlari
09.00.00 Falsafa fanlari
10.00.00 Filologiya fanlari
11.00.00 Geografiya fanlari

№7
2025

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

Pedagogika, psixologiya fanlariga ixtisoslashgan ilmiy jurnal

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

*Elektron nashr. 356 sahifa,
1-iyul, 2025-yil.*

BOSH MUHARRIR:
Umarova H. O‘. – O‘zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta’limi vazirligi

BOSH MUHARRIR O‘RINBOSARI:
Karimova E’zoza Gapirjanovna – Nizomiy nomidagi O‘zbekiston milliy pedagogika universiteti rektori
Ibragimova Gulsanam Ne’matovna – Pedagogika fanlari doktori, professor

TAHRIRIYAT KENGASHI A`ZOLARI
Ibragimov X.I. – pedagogika fanlari doktori, akademik
Shoumarov G‘.B. – psixologiya fanlari doktori, akademik
Qirg‘izboyev A.K. – Tarix fanlari doktori, professor
Jamoldinova O.R. – pedagogika fanlari doktori, professor
Sharipov Sh.S. – pedagogika fanlari doktori, professor
Shermuhammadov B.Sh. – pedagogika fanlari doktori, professor
Ma’murov B.B. – pedagogika fanlari doktori, professor
Madraximova F.R. – pedagogika fanlari doktori, professor
Kalonov M.B. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Nabiyev D.X. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Qo‘ldoshev Q. M. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Ikramxanova F.I. – filologiya fanlari doktori, professor
Ismagilova F.S. – psixologiya fanlari doktori, professor (Rossiya)
Stoyuxina N.Yu. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Rossiya)
Magauova A.S. – pedagogika fanlari doktori, professor (Qozog‘iston)
Rejep O‘zyurek – psixologiya fanlari doktori, professor (Turkiya)
Wookyu Cha – Koreya milliy ta’lim universiteti rektori (Koreya)
Polonnikov A.A. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Belarus)
Mizayeva F. O. – Pedagogika fanlari doktori, dotsent
Baybayeva M.X. – pedagogika fanlari doktori, professor
Muxsiyeva A.T. – pedagogika fanlari doktori, professor
Aliyev B. – falsafa fanlari doktori, professor
G‘afurov D. O. – falsafa fanlari doktori (Phd)
Shomurodov R.T. – iqtisodiyot fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Mirzayeva F.O. – pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Jalilova S.X. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Bafayev M.M. – psixologiya fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Usmonova D.I. – Samarqand iqtisodiyot va servis institute dotsenti
Saifnazarov I. – falsafa fanlari doktori, professor
Nematov Sh.E. – pedagogika fanlari nomzodi (PhD)
Tillashayxova X.A. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Yuldasheva F.I. – pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD),dotsent
Doniyorov S. M. –“Yangi O‘zbekiston” va “Pravda Vostoka” gazetalari tahririyati DM bosh muharriri, O‘zbekiston Respublikasida xizmat ko‘rsatgan jurnalist, filologiya fanlari nomzodi (PhD)
Yuldasheva D.B. – filologiya fanlari bo‘yicha falsafa (PhD) doktori, dotsent
Tangriyev A. T. – Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti kafedra professori
Ashurov R. R. – psixologiya fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD)
Panjiyev M. A. – Qashqadaryo viloyati Maktabgacha va maktab ta’limi boshqarmasi boshlig‘ining birinchi o‘rinbosari
Xudayberganov N. A. – Xorazm Ma'mun akademiyasi Tabiiy fanlar bo‘limining katta ilmiy xodimi, biologiya fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD)

Muassis: “Tadbirkor va ishbilarmon” MChJ
Hamkorlarimiz: O‘zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta’limi vazirligi, O‘zbekiston milliy pedagogika universiteti

EDITOR-IN-CHIEF:
Umarova H. O'. – Minister of Perschool and School Education of the Republic of Uzbekistan

DEPUTY EDITOR-IN-CHIEF:
Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Karimova E'zoza Gapirzhanovna – Rector of the Nizami National Pedagogical University of Uzbekistan

EDITORIAL BOARD MEMBERS:
Ibragimov X.I. – Doctor of Pedagogical Sciences, Academician
Shoumarov G'. B. – Doctor of Psychological Sciences, Academician
Qirg'izboyev A. K. – Doctor of Historical Sciences, Professor
Jamoldinova O.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Sharipov Sh.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Shermuhammadov B.Sh. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Ma'murov B.B. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Madraximova F.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Kalonov M.B. – Doctor of Economic Sciences, Professor
Nabiyev D.X. – Doctor of Economic Sciences, Professor
Koldoshev K. M. – Doctor of Economic Sciences, Professor
Ikramxanova F.I. – Doctor of Philological Sciences, Professor
Ismagilova F.S. – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Russia)
Stoyuxina N.Yu. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Russia)
Magauova A.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Kazakhstan)
Rejep O'zyurek – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Turkey)
Wookyu Cha – President of the National University of Education, Korea (South Korea)
Polonnikov A.A. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Belarus)
Mizayeva F. O. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Baybayeva M.X. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Muxsiyeva A.T. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Aliyev B. – Doctor of philosophy, professor
Gafurov D. O. – Doctor of Philosophy (PhD)
Shomurodov R.T. – Candidate of Economic Sciences (PhD), Associate Professor
Mirzayeva F.O. – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences (PhD), Associate Professor
Jalilova S.X. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor
Bafayev M.M. – Doctor of Philosophy in Psychological Sciences (PhD), Associate Professor
Usmonova D.I. – Associate Professor, Samarkand Institute of Economics and Service
Saifnazarov I. – Doctor of philosophy, professor
Nematov Sh.E. – Candidate of Pedagogical Sciences (PhD)
Tillashayxova X.A. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor
Yuldasheva F.I. – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences (PhD), Associate Professor
Doniyorov S. M. – Editor-in-Chief of the Editorial Board of the newspapers "Yangi Uzbekiston" and "Pravda Vostoka", Honored Journalist of the Republic of Uzbekistan, Candidate of Philological Sciences (PhD)
Yuldasheva D.B. – Doctor of Philosophy (PhD) in Philological Sciences, Associate Professor
Tangriyev A.T. – is a professor of Tashkent State University of Economics
Ashurov R. R. – doctor of philosophy (PhD) in psychology
Panjiyev M. A. – First Deputy Head of the Department of Preschool and School Education of the Kashkadarya Region
Khudaiberganov N. A. – Senior Researcher of the Department of Natural Sciences of the Khorezm Mamun Academy, Doctor of Philosophy (PhD) in Biological Sciences

"Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali O'zbekiston Respublikasi Oliy attestatsiya komissiyasining quyidagi qarorlariga asosan pedagogika va psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) hamda fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiyalaridagi asosiy ilmiy natijalarni chop etish uchun milliy ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan:
Pedagogika fanlari bo'yicha: OAK Kengashi tavsiyasi (26.08.2024-y., №11-05-4381/01) asosida:
- Ekspert kengashi (29.10.2024-y., №10)
- Rayosat qarori (31.10.2024-y., №363/5)

Psixologiya fanlari bo'yicha: Toshkent davlat pedagogika universiteti murojaatiga asosan OAK tavsiyasi (24.04.2025-y., №11-05-2566/01):
- Ekspert kengashi (25.05.2025-y., №10)
- Rayosat qarori (08.05.2025-y., №370/5)

"Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali

26.09.2023-yildan

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan **№C-5669363** reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: **№136361**

MUNDARIJA CONTENTS СОДЕРЖАНИЕ

MUNDARIJA

Konvergent tahririyat mas'uliyati: Yangi O'zbekistonni barpo etish jarayonini yoritish tendensiyalari 16
Doniyorov Salim Musurmonovich

Boshlang'ich sinf o'quvchilarining ijodiy bilimlarini shakllantirish 23
Nazarov Odil Omanqulovich

"Uzluksiz ma'naviy tarbiya konsepsiyasi"da ijtimoiy-pedagogik hamkorlikning o'rni 27
Abirova Umida Nazarovna

Maktabgacha yoshdagi bolalarda uchraydigan nutq nuqsonlarini oldini olish va uning ahamiyati 30
Akramov Dostonbek Ikromjon o'g'li

Pedagogik jarayonda axloqiy qarashlarni shakllantirish usul va vositalari 34
Xudoykulova Shaxlo Mamaniyozovna

Maktabgacha ta'lim tashkiloti tarbiyachilarining ijodkorligini rivojlantirishda ta'limiy o'yinlarning ahamiyati 38
Salimova Dilmira Farxodovna

Aholining iqtisodiy axborot savodxonligini oshirishdagi muammo va kamchiliklar 41
Rajabov Asliddin Xolmirzayevich

Favqulodda vaziyatlar yo'nalishi ta'limida muloqotning ahamiyati 44
Boltayev Baxtiyor Yunusovich

Biologiya ta'limi va raqamli texnologiyalar 48
E. Po'latova

Boshlang'ich ta'limga tayyorlov guruhi bolalarini kasbga yo'naltirishda stem yondashuvining ahamiyati ... 51
Egamova Ravshanoy Surobjonovna

O'zbekiston TIMSS natijalarini qanday yaxshilashi mumkin? Innovatsion ta'lim yondashuvlari va samarali strategiyalar 55
G'ayniddinov Shayxislom Tolibjon o'g'li

Nutq kamchiliklarini bartaraf etishda mutaxassislar hamkorligi 60
Isayeva Mushtariy Alisher qizi

Developing Student's Critical Skills Through Technology-Enhanced English Lessons 63
Mavlonova Dildora Shuxrat qizi

Bahrom Ro'zimuhammad she'rlarini o'qitishda integratsiya usulidan foydalanish 67
Nomozova Dilobar Suyun qizi

Aksiologik yondashuvlar asosida bo'lajak pedagoglarda altruizm ko'nikmalarini shakllantirish: bosqichlar va tamoyillar 72
Norboyeva Moxigul Shavkat qizi

3D Modeling of Virtual Chemical Laboratories 75
Qayumov Jamshid Ma'rufjon o'g'li

Fostering Metacognitive Skills in Efl Learners Through Ai-Supported Instruction: a Review of Recent Literature 80
Ruzieva Maftuna

Onlayn va gibrid ta'lim sharoitida mashinasozlik texnologiyasi faniga qiziqishni oshirishning nazariy asoslari 85
Sarimsakova Soxibaxon Raxmonjanovna

Loyihalashtirilgan integral darslar samaradorligi (9-sinflar uchun "Metallar va ularning umumiy xususiyatlari" mavzusida) 88
Sharipova Hakima Shavkatovna

Metacognition and Self-Regulated Learning 92
Turayeva Nazira Ibragimovna

Методические возможности совершенствования обучения научной письменной речи на основе коммуникативно-деятельностного подхода 95
Меденцева Наталья Петровна

Transformatsion jarayonlarda tibbiyot oliy ta'lim muassasalari raqobatbardoshligini oshirish strategiyalari 100
Jonibekov Jasur Jonibekovich

O'zbek milliy musiqasi: boy madaniyat va san'atning ajralmas qismi 105
Rustamova Maxsuma Farxodbek qizi

Sharq va G'arbda tibbiyot fanlarining yaratilishi tarixi 108
Bakayev Najmiddin

Didaktik o'yinlar bola faoliyatining asosiy vositasi sifatida 112
Egamova Madina Qobil qizi

Tibbiyot oliy ta'lim muassasalari talabalarining konvergent-kreativ tafakkurini takomillashtirishning didaktik asoslari 116
Egamova Shukriya Amanovna

Boshlang'ich sinf o'quvchilarida universal ta'lim faoliyatlari orqali tarbiyaviy maqsadlarga erishish imkoniyatlari 119
G'aybullayeva Nafisaxon Nosirjon qizi

Matematika o'qitishning klassik metodlaridan zamonaviy usullariga o'tish 124
G'ofurov Jamoliddin Xusniddinovich

Jahon miqyosida maktabgacha ta'lim tizimini rivojlantirishning ustuvor yo'nalishlari 128
Hoshimova Dilnoza Boymirzoyevna, Mahmudova Zulfiya Homidovna

Bo'lajak o'qituvchilarning prognostik kompetensiyasini rivojlantirish tamoyillari 131
Ikromova Munisa Sheraliyevna

Bo'lajak muhandislarni kasbiy tayyorgarligini grafik ma'lumotlar asosida oshirishning didaktik asoslari 134
Jumanazarova Zuhra Qosimjonovna

Sport va jismoniy tarbiya pedagogikasida innovatsion metodlar 138
Jumanova Iroda Shokirjon qizi

Boshlang'ich sinf o'quvchilarining mustaqil fikrlash qobiliyatini rivojlantirish 141
Jumayeva Sarvinoz Ilhombekovna

Talabalarda nutqiy tarkibiy tuzilmalarni shakllantirish texnologiyasi 145
Kiyamova Maxbuba Sultanovna

Innovatsion yondoshuv asosida boshlang'ich sinf o'quvchilarining fikrlash qobiliyatini rivojlantirishning amaliy jihatlari 148
Mamadiyorov Jamol

Ingliz tili matnlarini o'rganishda 6-sinf o'quvchilarining grammatik kompetensiyasini oshirish va tatbiq qilishning samarali usullari 152
Sharipova Firuza Mehriddinovna

Kar va zaif eshituvchi yuqori sinf o'quvchilarining axborot kompetensiyasini rivojlantirish modeli 155
Tursunov Hojiakbar Hamidullo o'g'li

Maktabgacha ta'limda shaxsga yo'naltirilgan ta'lim – pedagogik muammo sifatida 159
Xallokova Maksudaxon Ergashevna

Altruistik xulq-atvorning shaxsiy va ijtimoiy determinantlari 162
Xatamova Ferangiz Ibodulloyevna

Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining kasbiy-pedagogik mahoratini teatr pedagogikasi vositalari orqali rivojlantirishning xorijiy va milliy tajribasi 166
Xudoyberganova Matluba Qulsoxatovna

Refleksiv yondashuvning ta'lim jarayonidagi o'rni va afzalliklari 170
Yodgorova Gulrux Farhodovna

Совершенствование методики формирования компетентности будущих студентов-искусствоведов в условиях цифрового образования 174
Юлдашев Эрграш Сабирович

O'z-o'zini rivojlantirish tushunchasi va uning pedagogik mohiyati 177
Kudenov Temurbek Maxsetbaevich

Boshlang'ich sinf o'qish darslarida hikoya janrini o'qitishda zamonaviy texnologiyalardan foydalanish dolzarb muammo sifatida 180
Ergasheva Shoxida Nurmuxammadovna

Ingliz tili darslarini interaktiv tashkil etishda raqamli ta'lim vositalarining o'rni va metodik yondashuvlar 185
Raxmatullayeva Barno Baxtiyor qizi

The Effectiveness of Using Podcasts to Enhance Listening Comprehension and Vocabulary Acquisition in Secondary School English Classes 189
Meliboyev Zuxriddin Isroil ugli

O‘zbekiston tarixi darslarida pedagogik improvizatsiyani texnologiyalashtirish va raqamlashtirish imkoniyatlari 192
Ergasheva Muhayyoxon G‘anijonovna

Tasviriy faoliyat vositasida maktabgacha yoshdagi bolalarning badiiy-ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish metodikasini takomillashtirishning samaradorligi 196
Arslanova Umidaxon Komiljon qizi

Baxtli pedagoglar sirlari yoki kasbdagi subyektiv farovonlik 201
Adilova Zulfiya Djavdatovna

Ayollarning siyosiy faolligini oshirishda gender kvotalarining o‘rni 204
Abdukaxorova O‘g‘iloy Isroiljon qizi

The Content of Developing Students’ Communicative Culture Through a Bilingual Approach 207
Abdukhalilova Feruzakhon Ulugbek kizi

Maktabgacha yoshdagi nutqida kamchiligi bo‘lgan bolalar so‘zlashuv nutqini shakllantirishda o‘yin texnologiyalaridan foydalanish ahamiyati 210
Abdullayeva Ugiloy Djurayevna

Chet tili intellektual va kasbiy rivojlanish kaliti 214
Aripova Sayida Abdulaxatovna

Raqamli etiket: zamonaviy ta’limda yangi madaniyat talabi 217
Rasuljon Atamuratov

Raqamli xiyonat: zamonaviy munosabatlar va sodiqlik inqirozi 221
Azizova Shodiya Utkur qizi

Badiiy tarjimada leksik birliklarning lingvomadaniy aspektlari 224
Mardiyeva Maxbuba Shavkatovna

O‘quvchilarda funksional savodxonlikni rivojlantirishga yo‘naltirilgan dasturiy platformani pedagogik loyihalash 228
Obloqulov Sulaymon Maxmayusuf o‘g‘li

Kurashchilar orasida jarohatlarning oldini olish: reabilitatsiya va profilaktik uslublar 232
Ochilova Sarvinoz Salim qizi

Xalq og‘zaki ijodi vositasida bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarini o‘quvchilarning o‘qish savodxonligini rivojlantirishga tayyorlashning pedagogik-psixologik jihatlari 236
Oxunova Nozimaxon Mirzag‘ulom qizi

Loyiha asosidagi o‘qitish orqali yoshlarda liderlik qobiliyatini rivojlantirish usullari 239
Risvayeva Charos Zaydilla qizi

Maktabgacha yoshdagi bolalarga ingliz tilini o‘yinlar vositasida o‘rgatishga qaratilgan mashq va topshiriqlarning samaradorligi 242
Toshniyozova Dildora, Meliyeva Nargizaxon

Bo‘lajak o‘qituvchilarni tarixiy va ma’naviy ideallarga aksiologik munosabatini rivojlantirish modeli 245
Tursunova Dilnoza Adhamjon qizi

Shaxs rivojlanishida pedagogika va psixologiyaning o‘rni 248
Umirova Guldona Jamoliddin qizi

Toshkent shahri havosi ifloslanishining sabablari va oldini olish choralari 251
Ungalov Akmal Navruzovich

Sun’iy intellekt asosida tuzilgan interaktiv platformalar va ulardan foydalanuvchi tajribasi 254
Xabirova Zulfiya Anvarbekovna

Talabalar ijtimoiy faollik indeksini rivojlantirishda tyutorlik faoliyatining o‘rni va ahamiyati 257
Xamrakulov Jasurbek Muxammadjon o‘g‘li

Hozirgi davr pedagogikasida sharqona ta’limning ahamiyati 260
Yuldasheva Mastura Islamovna

Пословицы и поговорки как отражение картины мира 263
Алламбергенова Шахноза Садатдиновна

Raqamlashtirish sharoitida talabalarning mustaqil ta’lim olish kompetensiyasini rivojlantirishda mustaqil ta’limning o‘rni 268
Abdumannopov Muhammadsohib Muhammadyusuf o‘g‘li

Bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarini kasbiy-kreativ kompetensiyalarini rivojlantrishning o‘ziga xos xususiyatlar 272
Khadicha Mukhamadiyeva Karomatovna

Zamonaviy didaktik yondashuv asosida bo'lajak o'qituvchilarning analitik va ijodiy ko'nikmalarini rivojlantirish........277
Mo'minova Gulhayo Turg'unboy qizi

Kompetensiyaviy yondashuv asosida bo'lajak o'qituvchilarni tyutorlik faoliyatiga tayyorlashning pedagogik shart-sharoitlari........280
O'rinova Nilufar Muhammadovna

Aholi o'rtasida yoshlarning pedagogik intervensiyalar orqali ilmiy faolligini oshirish va sog'lom turmush tarzini shakllantirish metodikasi........286
Raximov Xasanboy Kamoliddin o'g'li

Buyuk ipak yo'li – yangi geosiyosiy va iqtisodiy aloqalarning tarixiy asosi sifatida........290
Tugalova Madina Erkin qizi

Ilk maktabgacha yoshdagi bolalarda sensor tarbiya........293
Umarova Muyassarxon A'zamjonovna

Rus tilida o'qish ko'nikmalarini rivojlantirishning nazariy-metodik asoslari........297
Xanova Dilrabo

Didactic Possibilities of Teaching English in Primary Schools Based on 3D Interactive Technologies........303
Kholiqova Lutfiya Umurzoqovna

Raqamli dasturiy vositalari asosida organik kimyo fanini o'qitish jarayonlarini loyihalashtirish modeli........306
Ametova Guljamilya Elbrusovna

Talabalarda informatsion-analitik kompetentlikni rivojlantirishning amaliy asoslarini takomillashtirish........310
Baydjanov Bekzod Xaitboyevich

Aksiologik yondashuv asosida o'quv mashg'ulotlarini tashkil etishning til o'rganish jarayonidagi ahamiyati........314
Choriyeva Feruza Amrullayevna

Ibrayim Yusupovning "Saksovul" she'rini o'qitish metodikasi........317
Darmenov Allayar Abdilxaq uli

Innovatsion ta'lim sharoitida talabalarning madaniyatlararo kompetensiyalarini rivojlantirish metodikasi........320
Ergasheva Anbar Shaymardan qizi

Oiladagi zo'ravonlik: sabablari, oqibatlari va psixologik yondashuvlar........324
Jo'rayeva Kaniza Akbarali qizi

Darsda talabalar nutqiy qobiliyatini shakllantirish masalalari........329
Kamoliddinova Maftuna Xusniddin qizi

Nodavlat ta'lim tashkilotlari o'quvchilarida kreativlikni shakllantirishni boshqarish........334
Nasriddinov Xasan Baxtiyor o'g'li

Nutq nuqsoniga ega bolalarni maktabga tayyorlashda psixologik aspektlar va pedagogik yondashuvlar........339
Normatova Maftuna Kengash qizi, Kamolova Gulshoda Jobir qizi

Talabalarni ma'naviy tarbiyalash diagnostikasining psixologik va pedagogik manbalardagi talqini........346
Saotmuratova Zebo Yuldash qizi

OTM talabalarning tanqidiy fikrlashini rivojlantirishning tashkiliy va pedagogik shart-sharoitlari........350
Tokumbetova Mexribonu Shavkat qizi

NUTQ NUQSONIGA EGA BOLALARNI MAKTABGA TAYYORLASHDA PSIXOLOGIK ASPEKTLAR VA PEDAGOGIK YONDASHUVLAR

Normatova Maftuna Kengash qizi
Jizzax davlat pedagogika universiteti
Maxsus pedagogika kafedrasi oʻqituvchisi

Kamolova Gulshoda Jobir qizi
Maxsus pedagogika, (Logopediya)
yoʻnalishi 3-bosqich talabasi

Annotatsiya: Maqolada maktabgacha ta'limda nutqni rivojlantirish: maktabgacha yoshdagi bolalarda nutqni rivojlantirish uchun oʻyinlar, kundalik faoliyatlar va maxsus mashqlar qoʻllanilishi, nutq terapiyasi, maktab davrida nutq nuqsonlarini tuzatish uchun oʻqituvchi va nutq terapevtlari tomonidan amalga oshiriladigan faoliyatlar majmui hamda ota-ona va oʻqituvchilar uchun koʻrsatmalar toʻgʻrisida soʻz boradi.

Kalit soʻzlar: ijtimoiy moslashuv, interaktiv ta'lim, ITR, oʻz-oʻzini qabul qilish, ijobiy ragʻbatlantirish, ijtimoiy koʻnikmalar, akademik koʻnikmalar.

Abstract: The article discusses speech development in preschool education: the use of games, daily activities and special exercises for the development of speech in preschool children, speech therapy, a set of activities carried out by teachers and speech therapists to correct speech defects during the school period, and instructions for parents and teachers.

Key words: social adaptation, interactive education, ITR, self-acceptance, positive reinforcement, social skills, academic skills.

Аннотация: В статье рассматривается развитие речи в дошкольном образовании: использование игр, повседневных занятий и специальных упражнений для развития речи у детей дошкольного возраста, логопедическая работа, комплекс мероприятий, проводимых педагогами и логопедами для коррекции речевых дефектов в период обучения в школе, а также рекомендации для родителей и педагогов.

Ключевые слова: социальная адаптация, интерактивное образование, ИТР, самопринятие, позитивное подкрепление, социальные навыки, академические навыки.

KIRISH

Rivojlanishida kamchiliklar boʻlgan bolalarni erta aniqlash va logopedik yordam berish – nutq kamchiliklarining oldini olish va maktabga nutqiy jihatdan tayyorlashdir. Nutqiy rivojlanishdagi nuqsonlarning oldini olishda tugʻilish vaqtida shikastlangan bolalarning dispanserizatsiyasi muhim rol oʻynaydi. Shunday qilib, maktabgacha yoshdagi bolalarda nutq buzilishlarining yuzaga kelishida ekzogen-organik omilning rolini baholashda jarohatning vaqti, xarakteri va joylashishini, bola nerv tizimining moslashuvchanligini, shuningdek, miya jarohatlangan paytda nutq funksiyasining shakllanganlik darajasini hisobga olish zarur. Nutq nuqsoniga ega bolalarning ijtimoiy moslashuvi masalalari – nutq buzilganda, ayniqsa, nutqning toʻliq rivojlanmasligi kamchiligida – bolalarni maxsus oʻqitmay turib butun til sistemalarining shakllanishi juda qiyin va umuman mumkin emas [9].

Nutqi toʻliq rivojlanmagan bolalar guruhlarida oʻqitishdan maqsad – nutqdagi kamchilikni va rivojlanmaslik natijasida kelib chiqqan ikkilamchi alomatlarni yoʻqotishdan iborat. Nutqni tuzatish, bolalarni tarbiyalash va oʻqitish ishlarini logoped, psixolog, tarbiyachi, musiqa rahbari bolaning ota-onasi bilan uzviy muloqotda amalga oshiradi. Maxsus maktabgacha tarbiya bolalar muassasalari quyidagi vazifalarni hal qilishlari lozim:

- maxsus izchil ta'lim va tarbiyaga jalb qilingan bolalarni chuqur oʻrganish jarayonida ularga birlamchi diagnoz qoʻyish;

- pedagogik shart-sharoit yaratib berish va tarbiyaga kompleks yondashish tufayli bolalarga bir xil imkoniyat yaratish hisobiga ularning har tomonlama rivojlanishini ta'minlash;
- nutqning buzilishi xarakteri va kamchilikning qandayligini hisobga olib tuzatish-pedagogik, tarbiya ishlarini izchil amalga oshirish, bolalarni maktabda oʻqitishga tayyorlash;
- maktabgacha yoshdagi bolalarning ruhiy-jismoniy imkoniyatlarini va ruhiy funksiyalarining shakllanishidagi sezgirlik davrlarini hisobga olish;
- kamchilikning qandayligini, qachon paydo boʻlganligini, bolalarning shaxsiy xususiyatlarini hisobga olib, umumiy rivojlanish ishlarini tuzatish, tarbiyalash ishlari bilan uygʻunlashtirish;
- bolalarning oʻsishini muttasil oʻrganish va maqsadli pedagogik ta'sir natijasida paydo boʻladigan yangi ruhiy oʻzgarishlarini aniqlash va korreksiyalash;
- har qaysi yosh guruhida ta'limni bir xillashtirish uchun sharoit yaratish;
- didaktik qoidalarga rioya qilishda maktab bilan izchil aloqani ta'minlash: har bir navbatdagi yosh bosqichda talablarni kuchaytirib yubormaslik;
- maktabgacha yoshdagi bolalarni oʻqitish va tarbiyalashga faollik bilan yondashish, bu esa bolalar faoliyatidagi yetakchi omillar maromidagi tarbiya-ta'lim va (oʻyinlar, rasmlar va chizmalar chizish, mehnat, oʻquv faoliyatining oddiy xillari) tuzatish-tiklash ishlarining barcha turlarini oʻtkazishni taqozo qiladi;
- nutqni rivojlantirishga nutq faoliyatining turli xillarini shakllantiradigan omil deb qarash lozim.

Nutqni tuzatishga qaratilgan ta'lim-tarbiya ishlarining samaradorligi bolalarning bogʻchada boʻlish vaqtlarini aniq rejalashtirish, kun mobaynida oʻtkaziladigan tadbirlarni toʻgʻri taqsimlash, mutaxassislarning ishlarini bir-biriga toʻgʻri muvofiqlashtirish bilan belgilanadi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Maktabga umumiy tayyorgarlik bolaning maktabga borish vaqtiga kelib aqliy, ma'naviy, estetik va jismoniy rivojlanishda erishgan shunday darajasidirki, u bolaning maktab ta'limining yangi sharoitlariga va oʻquv materialini ongli egallashga faol kirib borishlari uchun zarur asosni yaratadi. Umumiy tayyorgarlik bola maktab ta'limiga oʻtish davriga kelib erishadigan psixik rivojlanishning muayyan darajasi bilan ifodalanadi. Psixologik tayyorgarlik maktab ta'limi nuqtai nazaridan 1-sinfga borayotgan bolaning psixik rivojlanishidagi muhim sifat koʻrsatkichlarini muvaffaqiyatli jamlaydi. Maktab ta'limiga psixologik tayyorgarlik bolaning oʻqishga intilishi, oʻquvchi boʻlish ishtiyoqi, bilish faoliyati va tafakkur operatsiyalarining yetarli va yuqori boʻlishi bolaning aqliy, jismoniy, ijtimoiy rivojlanishining muayyan darajasida namoyon boʻladi. Bolani maktabga psixologik tayyorgarligining barcha komponentlari bolani sinf jamoasiga olib kirish, maktabda oʻquv materialini, ongni faol egallashni, keng doiradagi maktabga oid majburiyatlarni bajarishni qamrab oladi. Bolaning maktabga maxsus ravishda tayyorgarligi maktabda oʻqishga umumiy psixologik tayyorgarlikka qoʻshimchadir. U bola matematika va ona tili kabi oʻquv fanlarini oʻrganish uchun zarur boʻlgan maxsus bilim, koʻnikma va malakalarning mavjudligiga koʻra aniqlanadi.

MTTda bolalarda eng oddiy matematika tasavvurlarini tarkib toptirish, nutqni oʻstirish hamda savodni egallashga tayyorlanish yuzasidan oʻtkaziladigan jadal ish bolalarni maktabda oʻqishga maxsus tayyorlashning zarur darajasini ta'minlaydi. Maktabga qatnaydigan bola yangi turmush tarziga, kishilar bilan oʻzaro munosabatning yangi tizimiga, faol aqliy faoliyatga tayyorlangan boʻlishi darkor. Beruniy inson kamolotida ilmiy bilimlarni egallash usullari va yoʻllari haqidagi fikrlari hozirgi davr uchun ham dolzarbdir [7]. Oʻquvchiga bilim berishda u:

- oʻquvchini zeriktirmaslik;
- bilim berishda bir xil narsa yoki bir xil fanni oʻrgatavermaslik;
- uzviylik, izchillik;
- yangi mavzularni qiziqarli, koʻrgazmali bayon qilishga e'tibor berish kerakligini uqtiradi.

Beruniyning komil insonni shakllantirishga oid bu fikrlari oʻz zamonasi uchun emas, hozirgi davr ta'lim-tarbiyasini rivojlantirishda ham muhim ahamiyatga ega. Ibn Sino bilim olishda bolalarni jamoa boʻlib maktabda oʻqitish zarurligini koʻrsatadi va ta'limda quyidagilarga rioya qilish zarurligini ta'kidlaydi:

1. Bolaga bilim berishda birdaniga kitobga band qilmaslik;
2. Ta'limda yengildan ogʻirga borish orqali bilim berish;

3. Mashqlar bolalar yoshiga mos bo'lishi;
4. Bilim berishda bolalarning mayl, qiziqishi va qobiliyatini hisobga olish;
5. O'qitishni jismoniy mashqlar bilan qo'shib olib borishni ta'kidlaydi.

Bolaning psixologik tayyorgarligi uning jamiyatdagi ijtimoiy mavqeining o'zgarishi va kichik maktab yoshi davridagi bolalar o'quv faoliyatining o'ziga xosligi bilan ham uzviy bog'liqdir. Shuni ta'kidlash joizki, maktabda psixologik aniq bir mazmun doimiy hisoblanmaydi, balki u doimo o'zgarib, boyib boradi [5].

Psixologik tayyorgarlikning tarkibiy jihatlari intellektual (aqliy), ma'naviy va irodaviy tayyorgarlikdan iboratdir. Aksariyat hollarda bolaning aqliy rivojlanganlik darajasi haqida gapirilganda, uning so'z boyligi zahirasi bilan aniqlanadigan aqliy bilimlari miqdoriga ko'proq e'tibor beriladi. Ota-onalar, hattoki ayrim o'qituvchilar ham bola qanchalik ko'p bilsa, u shunchalik rivojlangan bo'ladi, deb o'ylaydilar. Aslida esa unday emas. Fan-texnika, ommaviy axborot vositalarining keng tarqalganligi tufayli bugungi kun bolalari go'yoki ma'lumotlar ummonida suzib yurgandek bo'lmoqdalar. Bu esa ulardagi so'z boyliklarning keskin o'sishiga asos bo'lmoqda, lekin bu ularning tafakkuri ham shunday jadal rivojlanmoqda, degan gap emas.

Maktabda amal qilinayotgan o'quv dasturlarini o'zlashtirish bola tomonidan narsalarni taqqoslay bilish, tahlil qilish, umumlashtirish, mustaqil xulosalar chiqarish kabi bilish jarayonlarining yetarlicha rivojlangan bo'lishini taqozo etadi. Shuning uchun ham hozirgi kunda maktab amaliyotchi psixologlari tomonidan bolalarni birinchi sinfga qabul qilish jarayonida keng foydalanilayotgan psixodiagnostik vositalar, testlar, so'rovnomalar, asosan bolada yuqorida keltirib o'tilgan xususiyatlarning rivojlanganlik darajasini aniqlashga mo'ljallangan metodikalardan iboratdir. Bolalarni maktab ta'limiga o'qitishning samaradorligi ko'p jihatdan ularning tayyorgarlik darajalariga ham bog'liq bo'ladi. Maktab ta'limiga tayyorgarlik maktabgacha ta'lim muassasalari va oilada maktabgacha ta'lim yoshidagi bolaga berilgan ta'lim va tarbiyaning muhim yakunidir. Bolaning maktab ta'limiga tayyorgarlik darajasi maktab bola oldiga qo'yadigan talablar majmuasi orqali aniqlanadi. Bu talablarning o'ziga xos tomoni – o'quvchining yangi sotsial-psixologik o'rni, u bajarishga tayyor bo'lishi lozim bo'lgan yangi vazifa va burchlardan kelib chiqadi [7].

Maktabga kirish bola hayotidagi odatiy turmush tarzi va atrofdagilar bilan munosabat tizimining o'zgarishiga aloqador muhim davrdir. Bola hayotida birinchi bor markaziy o'rinni ijtimoiy ahamiyatga ega bo'lgan o'quv faoliyati egallaydi. Unga odatiy bo'lgan erkin o'yin faoliyatidan farqli o'laroq, endi ta'lim majburiy bo'ladi va birinchi sinf o'quvchisidan to'rtta jiddiy munosabat talab etiladi. Ta'lim faoliyatining yetakchi turi sifatida bolaning kundalik hayot jarayonini qayta quradi. Har qanday pedagog hech qanday vositalardan foydalanmay, bolaning maktabga tayyorgarligini aniqlay oladi. Ba'zi ota-onalar ham bola qanchalik sog'lom, chaqqon, mustaqil, aqlli, o'qishga tayyor ekanligini taxminan bilishadi. Bog'cha tarbiyachilari har bir bolaning maktabga tayyorgarligini to'g'ri aniqlashda yetarli pedagogik, texnologik bilim va tajribalarga ega bo'lishlari kerak, bunda ular maktabgacha ta'lim muassasalarida ta'lim va tarbiya dasturi talablariga tayanishlari kerak.

Agar maktabgacha davrda bola normal rivojlangan bo'lsa, uning jismoniy va aqliy rivojlanishiga hech qanday kuchli ta'sirlar bo'lmagan bo'lsa, unda bola yetti yoshda ta'lim olish darajasiga yetadi. Ammo ba'zi oilalar va bog'chada maktabga tayyor bo'lmagan bolalar ham uchraydi. Bunday bolalar mutaxassis nazoratida maxsus tekshiruvdan o'tishadi va o'qishga tayyorgarligi darajasi haqida mutaxassis xulosa chiqaradi. Bolaning o'yinqarokligi, mustaqil bo'la olmasligi, his-tuyg'u va ijtimoiy rivojlanishining juda past darajaliligi uning maktabga tayyor bo'lishiga to'siq bo'ladi. Bunday bolalar o'rtoqlari va tengdoshlar orasida o'z o'rnini topa olmaydilar. Ular kundalik faoliyatlarida yordamga muhtoj: berilgan vazifalarni tushuna olmaydilar va mustaqil bajara olmaydilar, qo'llarining mayda harakatlari yaxshi rivojlanmagan. Lug'at boyligi, o'z fikrlarini ifodalashi cheklangan, xotirasi sust, umumlashtirishni bajara olmaydi va hokazo. Bularga nafaqat bolaning yomon ijtimoiy ahvoli sabab bo'ladi, balki nasliy omillar, jiddiy va murakkab kasalliklari, yengil tug'ma jarohatlari, nevrozlar keltirib chiqaradigan sharoitlar ham sabab bo'ladi. Bola o'qishni butun mamlakat oldida javobgar bo'lgan o'z burchi, kishilarning mehnat hayotidagi ishtiroki tarzida anglay boshlaydi. Bola o'quvchi bo'lganidan so'ng, maktabgacha ta'lim yoshidagiga nisbatan sifat jihatdan yangi o'rin egallaydi.

Ta'lim tizimining o'ziga xos xususiyati – maktab ta'lim tizimini doimo takomillashtirib borishidir. Maktab ta'limiga 1-sinfga keluvchi o'quvchidan qandaydir maxsus bilim va ko'nikmalarni emas, balki ilgari yillarga nisbatan aqliy faoliyatning murakkabroq shakllarini, axloqiy-irodaviy sifatlarning yuksakroq rivojlangan darajasini, o'z xatti-harakatini boshqarish, katta ishonchlilik qobiliyatini talab qiladi. Maktabgacha ta'lim muassasasining vazifasi – ta'lim-tarbiyaviy ishning butun sistemasida bolalarda maktab ta'limi talablariga to'liqroq muvofiq keluvchi maktabda o'qishga tayyorgarlikni tarkib toptirishdir. Shunga ko'ra psixologik-pedagogik adabiyotlarda tayyorgarlik tushunchasi bola shaxsini rivojlanish sifati sifatida aniqlanadi va ikkita o'zaro bog'langan jihatdan – maktabga, o'qishga umumiy psixologik tayyorgarlik va "maxsus tayyorgarlik" tarzida ko'rib chiqiladi. Maktabga umumiy tayyorgarlik – bolalar bog'chasining maktabgacha yoshdagi bolalarni har tomonlama tarbiyalashga oid davomli maqsadga muvofiq ta'lim-tarbiyaviy ishining muhim yakuni sifatida namoyon bo'ladi. Maktabga

tayyorgarlik – bolaning maktabga borish vaqtiga kelib aqliy, ma'naviy, irodaviy, estetik va jismoniy rivojlanishda erishgan shunday darajasidirki, u bolaning maktab ta'limining yangi sharoitiga va o'quv materialini o'zlashtirishga imkon yaratadi. Umumiy tayyorgarlik tushunchasi maktab ta'limi nuqtai nazaridan 1-sinfga borayotgan bola psixik rivojlanishidagi muhim sifat ko'rsatkichlarini muvaffaqiyatli jamlaydi.

Maktab ta'limiga psixologik tayyorgarlik – bolaning o'qishga intilishi, o'quvchi bo'lish ishtiyoqidan bilish faoliyati va tafakkur operatsiyalarining yetarlicha yuqori darajasi, bolaning o'quv faoliyati elementlarini egallashi, irodaviy va ijtimoiy rivojlanishning muayyan darajasida namoyon bo'luvchi asoslangan tayyorgarlikni o'z ichiga oladi. Bolaning maktabga psixologik tayyorgarligining barcha majmuasi bolani sinf jamoasiga olib kirish, maktabda o'quv materialini ongli faol egallash, keng doiradagi maktabga oid majburiyatlarni bajarishni qamrab oladi. Bolaning maktabga maxsus ravishda tayyorgarligi maktabda o'qishga umumiy psixologik tayyorgarligiga qo'shimchadir. U bolada matematika va ona tili kabi o'quv fanlarini o'rganish uchun zarur bo'lgan maxsus bilim, ko'nikma va malakalarning mavjudligiga ko'ra aniqlanadi. Maktabgacha ta'lim muassasalarida bolalarda eng oddiy matematik tasavvurlarni tarkib toptirish, nutqni o'stirish hamda savodni egallashga tayyorlash yuzasidan o'tiladigan jadal ish bolalarni maktabda o'qishga maxsus tayyorlashning zarur darajasini ta'minlaydi.

Maktabga qatnayotgan bola yangi turmush tarziga, kishilar bilan o'zaro munosabatning yangi tizimiga, faol aqliy faoliyatga tayyorlangan bo'lishi darkor. U yangi jiddiy majburiyatlarni uddalashi uchun jismoniy rivojlanishda muayyan darajaga erishgan bo'lishi kerak. Bolaning maktabda o'qishga umumiy tayyorgarligi mazmunida bir necha o'zaro bog'langan jihatlar mavjud bo'lib, ulardan muhimlari – ma'naviy, aqliy, jismoniy tayyorgarlikdir. Maktabda o'qishga axloqiy-irodaviy tayyorgarlik bolaning maktabga bolalik oxiriga kelib axloqiy xatti-harakat, iroda, axloqiy hissiyotlar va ong rivojida unga yangi ijtimoiy nuqtai nazarni faol egallashga hamda o'zining o'qituvchi, sinfdoshlar bilan o'zaro munosabatlarini axloqiy asosda qurishiga imkon beradigan darajaga erishishida ifodalanadi. Maktabga axloqiy-irodaviy tayyorgarlik mazmuni – o'quvchi tutgan o'rnidan kelib chiquvchi bola shaxsi hamda xulqiga qo'yiladigan talablarga ko'ra aniqlanadi. Bu talablar maktabda o'qishning dastlabki kunlaridanoq o'quvchi oldiga o'quv majburiyatlarini mustaqil va mas'uliyatni his etgan holda bajarish, tartibli va ehtiyotkorlik bilan munosabatda bo'lishini talab etadi. Bu yuqori talablarni bajarishga tayyorlash – oldindan maktabgacha ta'lim muassasalarida va oilada maktabgacha yoshdagi bolalar bilan olib boriladigan davomli, maqsadga yo'naltirilgan tarbiyaviy ish jarayonida amalga oshiriladi.

Maktabgacha tarbiya yoshidagi bola shaxsiy xulq-atvori rivojining muayyan darajasida namoyon bo'ladi. Bu munosabatda bolaning maktabgacha tarbiya yoshi davomida rivojlanadigan o'z xulq-atvorini boshqarish qobiliyati, qoida yoki tarbiyachi talablarini ongli bajarish, asabiylashib ketishga erk bermaslik, qo'yilgan maqsadga erishishda qat'iyatni namoyon qilish, kerakli ishni o'ziga tortadigan, ammo maqsaddan chalg'itadiganga qarshi holda oxirigacha bajarish ko'nikmasi diqqatga loyiqdir. Bo'lajak o'quvchi xulq-atvoridagi ixtiyoriylikni rivojlanish asosi maktabgacha tarbiya yoshi oxiriga kelib tarkib topadigan sabablar, o'zaro bo'ysinuvchilar tashkil qiladi. Sabablarning o'zaro bo'ysingani katta maktabgacha tarbiya yoshidagi bolalarning ushbu daqiqadagi o'z istaklarini ma'naviy ahamiyatli maqsadlar yo'lida yengish uchun irodaviy, ongli intilishlariga aloqadordir. Tabiiyki, maktabgacha tarbiya yoshida bolaning xulq-atvori ixtiyoriylikning yuqori darajasi bilan ajralib turmaydi, ammo bu davrda maktabdagi yangi xulq-atvor turiga o'tishni ta'minlaydigan ixtiyoriy xulq-atvor mexanizmining tarkib topishi muhimdir.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Maktabgacha ta'limda nutqni rivojlantirish: maktabgacha yoshdagi bolalarda nutqni rivojlantirish uchun o'yinlar, kundalik faoliyatlar va maxsus mashqlar qo'llaniladi. Maktab ta'limida nutq terapiyasi: maktab davrida nutq nuqsonlarini tuzatish uchun o'qituvchi va nutq terapevtlari tomonidan amalga oshiriladigan faoliyatlar majmui. Ota-ona va o'qituvchilar uchun ko'rsatmalar: nutq nuqsoniga ega bolalarni qo'llab-quvvatlashda ota-onalar va o'qituvchilarning roli juda muhimdir. Ular uchun ta'lim va tarbiya jarayonida qanday yordam berishlari mumkinligi haqida ko'rsatmalar mavjud. Nutq nuqsoniga ega bolalar bilan ishlashda pedagogik yondashuvlar: pedagogik yondashuvlar bolalarning nutqini va umumiy o'quv faoliyatini qo'llab-quvvatlash uchun qo'llaniladi [2]. Inklyuziv ta'lim: nutq nuqsoniga ega bolalar uchun inklyuziv ta'lim muhiti, ularning o'z tengdoshlar bilan birgalikda ta'lim olishini ta'minlaydi va ijtimoiy integratsiyasini rag'batlantiradi. Nutq nuqsonlarini aniqlash va oldini olish: nutq nuqsonlarini erta aniqlash va ularning oldini olish strategiyalari bolalarning nutqiy rivojlanishida muammolarni kamaytirishga yordam beradi. Maktabga tayyorgarlikda nutq mashqlari: nutq nuqsoniga ega bolalarni maktabga tayyorlashda foydalaniladigan turli nutq mashqlari va faoliyatlar. Nutq nuqsonlariga ega bolalar uchun o'quv materiallari va resurslar: o'qituvchilar va ota-onalar uchun mo'ljallangan maxsus o'quv materiallari va resurslar bolalarning nutq rivojlanishini qo'llab-quvvatlaydi.

Nutq nuqsoniga ega bolalar bilan kommunikatsiya qilish usullari: samimiy va samarali kommunikatsiya, nutq nuqsoniga ega bolalar bilan ishlashda muhim omildir. Maktabga tayyorgarlikda o'yinlar va interaktiv faoliyatlar: o'yinlar va interaktiv faoliyatlar nutq rivojlanishini rag'batlantirish va bolalarni maktabga tayyorlash

jarayonini qiziqarli qilishda muhimdir. Psixologik yordam va maslahat: nutq nuqsoniga ega bolalar va ularning oilalari uchun psixologik yordam va maslahat ta'lim va tarbiya jarayonida muhim rol o'ynaydi. Maktabgacha va maktab yoshidagi bolalarda nutq rivojlanishini kuzatish: bolalarning nutq rivojlanishini muntazam kuzatib borish, ularning ta'limiy ehtiyojlarini aniqlashda asosiy vositadir [3]. Nutq nuqsonlariga ega bolalar uchun maxsus dasturlar va strategiyalar: nutq nuqsonlarini tuzatish va rivojlantirish uchun mo'ljallangan maxsus dasturlar va strategiyalar. O'qitish metodlari va texnologiyalari: zamonaviy o'qitish metodlari va texnologiyalari nutq nuqsoniga ega bolalarning ta'lim jarayonini samarali qilishda foydalaniladi. Kelajakdagi ta'lim va kasbiy yo'nalishlarni rejalashtirish: nutq nuqsoniga ega bolalarning kelajakdagi ta'limi va kasbiy yo'nalishlarini rejalashtirish ularning ijtimoiy moslashuvi va muvaffaqiyatli kelajagini ta'minlashda muhimdir. Nutq nuqsoniga ega bolalarni maktabga tayyorlashda psixologik aspektlar juda muhim rol o'ynaydi. Bolalar o'zlarining nutqiy farqliliklari sababli turli psixologik qiyinchiliklarga duch kelishlari mumkin, shu jumladan o'z-o'zini qabul qilishda qiynalish, ijtimoiy izolyatsiya hissi va o'ziga bo'lgan ishonchsizlik. Shuning uchun, ularni maktab hayotiga tayyorlash jarayonida bu psixologik qiyinchiliklarni yengishga yordam berish muhimdir. Nutq nuqsoniga ega bolalarda o'z-o'zini qabul qilish muammolari keng tarqalgan. Ularning o'ziga bo'lgan ishonchi kamayishi mumkin, chunki ular boshqalar tomonidan qabul qilinmaslikdan yoki masxara qilinishdan qo'rqishadi. Maktab muhitiga tayyorgarlik ko'rish jarayonida ularni o'ziga ishonchli bo'lishga o'rgatish, ularning kuchli tomonlarini qo'llab-quvvatlash va rag'batlantirish juda muhimdir [4]. Nutq nuqsoniga ega bolalar ijtimoiy moslashuvda qiyinchiliklarga duch kelishi mumkin, chunki ular o'rtoqlar bilan muloqot qilishda qiynalishadi. Maktabga tayyorgarlik jarayonida ularni ijtimoiy ko'nikmalar va muloqot strategiyalarini o'rgatish orqali ularning tengdoshlar bilan samarali muloqot qilish qobiliyatini rivojlantirish muhimdir.

TAHLIL VA NATIJALAR

Qo'llab-quvvatlash va tushunish. Ota-onalar va o'qituvchilar nutq nuqsoniga ega bolalarni qo'llab-quvvatlashlari va ularning his-tuyg'ularini tushunishlari juda muhim. Ularga ishonch baxsh etish va ularning muvaffaqiyatlarini nishonlash, o'ziga bo'lgan ishonchini oshiradi. Sabr–bolalar nutq mahoratlarini rivojlantirish vaqt talab etadi. Ota-onalar va o'qituvchilar sabrli bo'lishlari va jarayonni ijobiy ruhda qo'llab-quvvatlashlari kerak. Ijobiy rag'batlantirish–nutqiy rivojlanishdagi kichik yutuqlarni ham nishonlash, bu bolalarga ularning harakatlarining qadrlanishini his etishga yordam beradi. Muhitni moslashuvchan qilish–maktab va uy muhitini bolaning nutqiy ehtiyojlariga moslashtirish, ularning o'rganish va ijtimoiylashish jarayonini osonlashtiradi.

Nutq nuqsoniga ega bolalarni maktabga tayyorlashda psixologik qo'llab-quvvatlash, ularning shaxsiy rivojlanishi va ijtimoiy integratsiyasi uchun juda muhimdir. Bolalarni o'ziga ishonchli qilish, ularga ijtimoiy ko'nikmalar va muloqot strategiyalarini o'rgatish, shuningdek, ularni qo'llab-quvvatlovchi muhit yaratish – ularning maktabda muvaffaqiyatli va baxtli bo'lishlarini ta'minlaydi. Nutq nuqsoniga ega bolalarni maktabga tayyorlashda pedagogik yondashuvlar, ularning ta'limiy muvaffaqiyatini ta'minlashda hal qiluvchi ahamiyatga ega. Bu yondashuvlar individual ta'lim rejalari tuzish, ta'lim metodlarini diversifikatsiya qilish va bolalarni o'ziga ishonchli qilish kabi strategiyalarni o'z ichiga oladi. Pedagogik yondashuvlar bolaning nutqiy rivojlanishiga qo'shimcha yordam ko'rsatish bilan birga, ularning ijtimoiy integratsiyasi va o'z-o'zini qabul qilishini ham rag'batlantiradi. Har bir bola noyobdir va ularning ta'lim ehtiyojlari ham xilma-xildir. Nutq nuqsoniga ega bolalar uchun individual ta'lim rejalari (ITR) tuzish, ularning o'qish jarayonida muvaffaqiyatga erishishlarini ta'minlaydi. ITR quyidagilarni o'z ichiga olishi mumkin [5]:

- maqsadli nutq terapiyasi sessiyalari;
- maxsus o'qitish metodlari va materiallarini qo'llash;
- o'qituvchi va logoped bilan muntazam uchrashuvlar;
- bolaning o'rganish uslubiga moslashgan ta'lim strategiyalari.

Nutq nuqsoniga ega bolalarga ta'lim berishda turli xil metodlardan foydalanish muhimdir. Bu metodlar jumlasiga quyidagilar kiradi:

- O'yinlar, bolalarning nutq mahoratlarini rivojlantirishda samarali vosita bo'lishi mumkin. O'yinlar orqali bolalar yangi so'zlarni o'rganishlari, nutqiy amaliyotlarni bajarishlari va ijtimoiy ko'nikmalarni rivojlantirishlari mumkin.
- Rasmlar, video materiallar va audio yozuvlar bolalarga yangi tushunchalarni o'rganishda yordam beradi. Bu materiallar ta'lim jarayonini bolalar uchun qiziqarli va tushunarli qiladi.
- Texnologiya vositalari, jumladan, kompyuter dasturlari va ilovalardan foydalanish bolalarning nutq mahoratlarini mustaqil ravishda rivojlantirishlariga imkon beradi.

Nutq nuqsoniga ega bolalarni maktabga tayyorlashda ularning oʻziga ishonchini oshirish juda muhimdir. Bu quyidagi usullar orqali amalga oshirilishi mumkin:

- Kichik yutuqlarni ham nishonlash bolalarning motivatsiyasini oshiradi va oʻziga boʻlgan ishonchini mustahkamlashga yordam beradi;
- Bolalarni har qanday urinishi va yutuqlari uchun maqtash, ularning oʻqishga boʻlgan qiziqishini saqlab qolishda muhimdir;
- Tengdoshlari bilan oʻzaro hamkorlik qilish imkoniyatlari yaratish, bolalarning ijtimoiy koʻnikmalarini rivojlantiradi va ularni jamoaviy faoliyatga jalb etadi.

Nutq nuqsoniga ega bolalarni maktabga tayyorlashda pedagogik yondashuvlar, ularning ta'lim va ijtimoiy muvaffaqiyatlarini maksimal darajada ta'minlash uchun zarur boʻlgan koʻnikma va strategiyalarni taqdim etadi. Bu yondashuvlar, bolalarning nutq mahoratlarini rivojlantirish bilan birga, ularning shaxsiy oʻsishiga ham hissa qoʻshadi. Maktabga tayyorlash jarayonida pedagogik yondashuvlar nutq nuqsoniga ega bolalarning ta'limiy muvaffaqiyatini ta'minlash uchun juda muhimdir. Bu jarayon, ularning nutqiy muammolarini hisobga olgan holda, ta'limiy va ijtimoiy koʻnikmalarni rivojlantirishni oʻz ichiga oladi. Quyida nutq nuqsoniga ega bolalarni maktab muhitiga muvaffaqiyatli integratsiya qilishda foydalaniladigan asosiy pedagogik yondashuvlar keltirilgan: individal ta'lim rejalari (ITR). Har bir bolaning individual ehtiyojlarini hisobga olgan holda, shaxsiy ta'lim rejalari ishlab chiqiladi. Bu rejalarda bolalar uchun eng muhim boʻlgan sohalarga e'tibor qaratiladi, masalan, nutqni rivojlantirish, ijtimoiy koʻnikmalar va oʻqish-yozish koʻnikmalarini shakllantirish.

ITR, oʻqituvchilar, logopedlar va ota-onalar oʻrtasida muvofiqlashtirilgan hamkorlikni talab qiladi. Bu yondashuv, bolaning ta'lim jarayonida erishgan yutuqlarini kuzatib borish va zarurat tugʻilganda rejalarning moslashuvchan tarzda yangilanishi imkonini beradi. Ijtimoiy va akademik koʻnikmalar. Nutq nuqsoniga ega bolalarni tengdoshlari bilan oʻzaro samarali muloqot qilishga oʻrgatish, ijtimoiy koʻnikmalarini rivojlantirish orqali ularning ijtimoiylashuvi ustida ishlash. Buning uchun guruh faoliyatlari, oʻyinlar va ijtimoiy ssenariylar ishlatilishi mumkin.

Nutqiy muammolarni hisobga olgan holda, oʻqish, yozish va matematika kabi asosiy fanlarni oʻrgatishda maxsus usullar va materiallardan foydalanish. Bu, bolalarga oʻqish va yozishni oʻrganishda qoʻshimcha yordam va moslashuvchan yondashuvlarni taqdim etadi [8]. Muhitni moslashuvchan qilish. Maktab muhiti, nutq nuqsoniga ega bolalarni qoʻllab-quvvatlash uchun moslashtirilishi kerak. Bu, ular uchun qulay va xavfsiz oʻrganish muhitini yaratishni oʻz ichiga oladi, shuningdek, oʻqituvchi va tengdoshlari tomonidan ularga koʻrsatiladigan sabr va tushunishni ta'minlaydi. Oʻqitish jarayonida texnologiyadan va maxsus ta'lim vositalaridan foydalanish, masalan, nutqni rivojlantirish uchun dasturlar, oʻqishni osonlashtiruvchi qurilmalar va boshqalar. Bu vositalar, nutq nuqsoniga ega bolalarning oʻzlarini ifoda etish qobiliyatini yaxshilashga yordam beradi.

Oʻqituvchilar, nutq nuqsoniga ega bolalarni ta'lim jarayoniga samarali jalb qilish uchun maxsus ta'lim va metodikalarni oʻzlashtirishlari kerak. Bu ularning pedagogik mahoratini oshirish va bolalarga eng yaxshi ta'limiy tajribani taqdim etish imkonini beradi. Nutq nuqsoniga ega bolalarni maktabga tayyorlashda pedagogik yondashuvlar, ularning ta'lim va ijtimoiy integratsiyasini yaxshilashga qaratilgan. Har bir bola uchun individual yondashuv, ularning oʻziga xos ehtiyojlarini hisobga oladi va ularning maktab muhitiga muvaffaqiyatli moslashuvini ta'minlaydi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Nutq nuqsoniga ega bolalarni maktabga tayyorlash boʻyicha quyidagi amaliy tavsiyalar va strategiyalar muhim ahamiyat kasb etadi. Birinchidan, nutq terapiyasini qoʻllab-quvvatlash: bolalarni uyda ham, maktabda ham muntazam ravishda nutq terapiyasiga jalb qilish ularning nutqiy rivojlanishini tezlashtiradi. Ota-onalar va oʻqituvchilar logopedlar bilan yaqin hamkorlik qilishi, ularning tavsiyalarini kundalik ta'lim jarayoniga qoʻllashi muhimdir. Ikkinchidan, ijtimoiy koʻnikmalarni rivojlantirish: bolalarni guruh faoliyatlariga, jumladan, oʻyinlar, suhbatlar va boshqa ijtimoiy mashgʻulotlarga jalb qilish ularning ijtimoiy koʻnikmalarini mustahkamlashga yordam beradi. Bolalar orasida roʻl oʻyinlarini tashkil qilish esa ularning oʻzaro muloqot qilish qobiliyatini va oʻzini ifoda etish koʻnikmalarini yaxshilaydi. Uchinchidan, oʻqituvchilar va ota-onalar uchun oʻquv seminarlarini tashkil qilish zarur. Nutq nuqsoniga ega bolalar uchun ta'lim berishning maxsus usullarini oʻz ichiga olgan seminarlar ularni qoʻllab-quvvatlashda samarali vosita boʻladi. Oʻqituvchilar va ota-onalar uchun birgalikdagi seminarlar ularning harakatlarini muvofiqlashtirish va bir xil yondashuvlarni qoʻllashda yordam beradi. Toʻrtinchidan, texnologiyadan foydalanish: interaktiv oʻquv dasturlari va ilovalar, jumladan, nutqni rivojlantirishga yordam beruvchi oʻyinlar va vizual dasturlar bolalarning nutqiy mahoratlarini oshirishda samarali vosita boʻlishi mumkin. Oʻqishni va muloqotni yengillashtiruvchi vizual hamda ishorali materiallardan foydalanish esa bolalarga oʻz fikrlarini osonroq ifoda etish imkonini beradi. Beshinchidan, ijobiy muhit yaratish: bolalarni har qanday yutuqlari uchun maqtash

va rag'batlantirish ularning o'ziga bo'lgan ishonchini oshiradi va yangi ko'nikmalarni o'rganishga bo'lgan qiziqishlarini kuchaytiradi. Tengdoshlarini nutq nuqsoniga ega bolalarni qo'llab-quvvatlash jarayoniga jalb qilish esa ularning ijtimoiy integratsiyasini yaxshilashga yordam beradi.

Nutq nuqsoniga ega bolalarni maktabga tayyorlash – ularga moslashuvchan, qo'llab-quvvatlovchi va rag'batlantiruvchi muhitni ta'minlash orqali ularning ta'lim va ijtimoiy rivojlanishlarini maksimal darajada rag'batlantirishni o'z ichiga oladi. Amaliy tavsiyalar va strategiyalar ularning nutqiy, akademik va ijtimoiy ko'nikmalarini rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi. Nutq nuqsoniga ega bolalar uchun maktabga tayyorgarlik – bu ularga kelajakda muvaffaqiyatli ijtimoiy va akademik hayot qurishlariga imkon beradigan muhim jarayondir. Ushbu jarayonni yaxshilash uchun pedagogik, psixologik va amaliy yondashuvlar hamda strategiyalar zarur. Bu yondashuvlar bolalarning o'zlarini maktabda qulay his qilishlari va o'z salohiyatlarini to'liq namoyon etishlarini ta'minlaydi. Maktab muhitiga muvaffaqiyatli integratsiya, nutq nuqsoniga ega bolalarga ularning cheklovlariga qaramay, o'z imkoniyatlarini ro'yobga chiqarish va tengdoshlar bilan teng sharoitda ta'lim olish imkonini beradi. Bu jarayon o'qituvchilarga, logopedlarga, ota-onalarga va ta'lim tizimiga qo'llanma sifatida xizmat qiluvchi muhim ma'lumot va resurslarni taqdim etadi. Ushbu integratsiya jarayoni har bir bola uchun alohida yondashuvni talab qiladi, chunki har birining ehtiyojlari, imkoniyatlari va qiziqishlari farq qiladi. Bolalarning rivojlanishi va o'zlarini ifoda etish qobiliyatini maksimal darajada oshirish uchun pedagoglar va ota-onalar o'z sa'y-harakatlarini birlashtirishi, sabrli va qo'llab-quvvatlovchi bo'lishlari kerak. Shuningdek, ta'lim muassasalari nutq nuqsoniga ega bolalarni qo'llab-quvvatlash va ularning ta'lim olishini yengillashtirish uchun zarur bo'lgan moslashuvchan va inklyuziv yondashuvlarni amaliyotga joriy etishlari muhimdir. Bu har bir o'quvchi uchun teng va adolatli ta'lim imkoniyatlarini ta'minlaydi. Umuman olganda, nutq nuqsoniga ega bolalarni maktabga tayyorgarlik – ularning kelajakdagi yutuqlari uchun zarur bo'lgan muhitni yaratishda hamjamiyatning barcha a'zolarining birgalikdagi harakatlari va mas'uliyatini talab qiladi. Bu jarayon orqali har bir bola o'zining to'liq potensialini ochib berish imkoniyatini topadi. Bu esa jamiyatimizning umumiy farovonligini oshiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Ayupova, M.Yu. Logopediya. – Toshkent, 2019.
2. Mo'minova, L.R. Logopediya tekshiruvi va bolalarni o'qitish. – Toshkent, 1992.
3. Mo'minova, L.R. Logopediya. – Toshkent, 1994.
4. Mo'minova, L.R., Ayupova, M.Yu. Nutq terapiyasi. – Toshkent, 1993.
5. Mo'minova, L.R. Nutq nuqsonlari bo'lgan bolalarning psixologik-pedagogik diagnostikasi. – Toshkent, 2012.
6. Mo'minova, L.R. Maxsus psixologiya. – Toshkent, 2016.
7. Normatova, M. Nutq kamchiligiga ega bo'lgan bolalarni maktabga tayyorlash. – Toshkent: Impress Media nashriyoti, 2025.
8. Hamidova, M.U. Maxsus pedagogika. – Toshkent, 2018. – 95-bet.
9. Nurkeldiyeva, D.A., Hamidova, M.U. Rivojlanishida nuqsoni bo'lgan bolalar diagnostikasi. – Toshkent, 2016. – 109-bet.
10. Asqarova, Sohibaxon, va Muslimaxon Muhammadjonova. "O'yin ta'lim jarayonini tashkil etishning pedagogik vositasi sifatida." Scientific Progress, 2021, №2(2): 317–321.

13.00.00	Pedagogika fanlari
13.00.01	Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta’limotlar tarixi
13.00.02	Ta’lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar bo‘yicha)
13.00.03	Maxsus pedagogika
13.00.04	Jismoniy tarbiya va sport mashg‘ulotlari nazariyasi va metodikasi
13.00.05	Kasb-hunar ta’limi nazariyasi va metodikasi
13.00.06	Elektron ta’lim nazariyasi va metodikasi (ta’lim sohalari va bosqichlari bo‘yicha)
13.00.07	Ta’limda menejment
13.00.08	Maktabgacha ta’lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
13.00.09	Ijtimoiy pedagogika
07.00.00	Tarix fanlari
19.00.00	Psixologiya fanlari
01.00.00	Fizika-matematika fanlari
02.00.00	Kimyo fanlari
03.00.00	Biologiya fanlari
09.00.00	Falsafa fanlari
10.00.00	Filologiya fanlari
11.00.00	Geografiya fanlari

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

Mas'ul muharrir: Ramzidin Ashurov
Ingliz tili muharriri: Murod Xoliyorov
Musahhih: Alibek Zokirov
Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2025. №7

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

"Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali 26.09.2023-yildan
O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi
Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan
№C–5669363 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.
Litsenziya raqami: № 136361.

Manzilimiz: Toshkent shahar, Yunusobod tumani
19-mavze, 17-uy.